

PREKARYA: YENİ ve TEHLİKELİ BİR SINIF(MI?)

Bu yazıda, uluslararası “güvencesizleşme” yazınında ve Türkiye’de özellikle son dönemde ilgiyle okunan, atıflarda adı sıklıkla geçen Guy Standing’in *Prekarya* adlı eserinin, güvencesizleşme üzerinden yeni bir sınıfın doğuşunun ilk nüvelerinin yaşandığını savunduğu tezlerin genel bir eleştirisi yapılacak. Güvencesizleş(tir)menin bizatihi 1970’ler sonrası üretim ilişkilerinin düzenlenmesinde¹ devlet ve toplum açısından kurucu bir rol üstlendiği, güvencesizleşmenin tezahürlerinin kendiliğinden yeni bir sınıfa yol açamayacağı, bir sınıfın ilk belirtilerinden olduğu iddia edilen “prekarya” tanımının, yeni bir sınıfa işaret ederken savların yetersiz olduğu tartışılacaktır.

Esnek koşullarda, işsizlik ile istihdam hâli arasında gidip gelen, belirsizlik cenderesi içinde boğuşan, çalışma ilişkileri yoluyla geleceğine dair iradesi tümüyle elinden alınan bir kuşağın “aslında bize ne oluyor, nereye sürükleniyoruz?” sorularına cevap olarak bir tariflendirme, dile gelme ihtiyacına karşılık, güvencesizlik ve prekarya oldukça ilgiyle karşılandı. Sürece bir üst-yanıt verirken, tüm bu yaşanan güvencesizleşmenin aslında yeni bir sınıfın doğuşuna karşılık geldiğini iddia eden, üstelik bu iddiasına “prekarya” adını veren Standing’in kitabı, tüm bu belirsizliğin tespitini aşarak, sürecin ötesinde “oluşum aşamasındaki yeni bir sınıf”ın tanımını yapma noktasındaki tercihiyle daha fazla ilgi çekti.

Uluslararası literatürde güvencesizleşme, giderek artan bir ilgiyle tartışılırken, 2008 krizi ve beraberinde sosyal refah devleti uygulamalarındaki değişiklikler, güvencesizlik söylemini odağına alan eylemler yeni bir tartışmayı da gündeme getirdi: “Yeni bir sınıf mı oluşuyor?” Guy Standing, *Prekarya* (2014) kitabıyla, bu soru (ve süreci) yeni- tehlikeli bir (oluşmakta olan) sınıfı imleyerek cevaplıyor.

¹Murat Özveri (2012), Türkiye işgücü piyasasının düzenlenmesi üzerinden güvencesizliği ele aldığı çalışmalarında, söz konusu düzenlemeler için “güvencesizliğin hukuku” ifadesine yer vermektedir.

Güncel emek tartışmalarında, yeni bir sınıf olarak prekarya imlemesi bir yandan ilgi çekerken, öte yandan eleştiri alıyor. Güvencesizleşme üzerine tartışmalar, farklı deneyim aktarımları artış gösterirken, ilgiyi sürecin şekillendirdiği/süreç içerisinde oluşmakta olan yeni sınıfa çeken Standing'in prekarya tahlili de, bu boyutuyla diğer çalışmalardan ayrılıyor. Daha önce de çalışma yaşamının farklı boyutlarıyla ilgili çeşitli düzeylerde çalışmaları bulunan, Standing'in *Prekarya* kitabı, hacmi ve konuyu odağına alması nedeniyle de prekaryaya dair analizin ortaya koyulduğu şimdilik en detaylı çalışma.

Standing'in, prekarya başlığını da taşıyan kitabın ilk bölümünde, prekarya kavramsallaştırmasını/tanımlama çabasını da bulmak mümkün. Prekarya, yeni ancak "oluşum sürecinde olan sınıf"(2014: 9) olarak ifade edilirken, "işçi sınıfı ya da proletarya" olmadığı (2014: 20) altı çizilmektedir. "Oluşum sürecinde olan sınıf", aynı zamanda tehlikeli olarak da imlenmektedir. Prekaryanın, "toplumu felakete sürüklemesi tehlikesi" (2014: 9) nedeniyle de, kitabın başlığına da taşındığı üzere tehlikeli oluşu ayrıca önem arz eder. Prekaryayı oluşturanlar tehlikelidir, zira Standing'e göre "prekaryanın içindeki kişiler, birtakım kirli odakların sesini dinlemeye, oylarını ve paralarını nüfuzu giderek artan siyasi bir platforma vermeye meyilliler" (2014: 11). Bir liderden yoksun ancak öfkeli grubun, aşırı sağ, aşırı sol ya da "kendilerinin korku ve endişelerine oynayan popülist demagoglara" eğilimlerinin oluşabileceği ihtimali/beklentisi ise söz konusu tehlikeyi yaratan etmendir (2014: 16). Ancak prekaryanın tehlikesi, sermayedarlara yönelik bir tehlike değildir. Zira Standing'e göre "önceki savaşlar sınıf savaşıydı ancak bu değil"dir, çünkü içerisinde farklı kesimler barındırmaktadır (2014: 13). Öfkesinin ve dolayısıyla mücadelesinin neye/kime karşı olacağı da belirsizdir.

Prekarya, işaret ettiği ve isimlendirdiği yeni sınıf nedeniyle ilgi uyandıran bir kavramsallaştırma çabası. Sonrasında söylem anlamında başka çalışmaları ve hatta güncel toplumsal hareketleri/eylemlilikleri de etkilediği, kullanımının sıklaştığı, ve dahi Türkçe literatüre de "prekaryalaşma" olarak nüfuz etmeye başladığı görülüyor. Bu sebeple, bu yazıda da söz konusu kitabın aslolarak bu kavramsallaştırma çabasına nasıl yer verdiği üzerinde durulacak.

"Neden yeni bir sınıftan söz ediliyor? Prekarya tanımlamasına neden ihtiyaç duyuluyor?, Yeni bir sınıf ile ne kast ediliyor?" soruları, kitaptaki prekarya tahlilini anlamada yardımcı olabilecek sorular. Toplumsal süreçlerdeki değişiklikler, anlama ve adlandırma çabasını da beraberinde getiriyor. Standing, Sosyal Refah Devleti uygulamalarında daralmaya geçilen ve içerisinde 2000'li yılların krizlerini de barındıran dönemde, işçi sınıfı ya da proletaryanın dışında yeni bir sınıfın ortaya çıkışının altını çiziyor. Yeni bir sınıf çünkü kitapta ifade edildiği haliyle "işçi sınıfı, işçiler ve proletarya" eskiye dair terimler ve "eskiyi anımsatmaktan ibaret"ler (2014: 21). Dolayısıyla

Standing'in ifadesiyle bu terimler, 21. yüzyılda, küresel emek piyasalarında var olan sınıf ilişkilerini yansıtmakta yetersiz (2014: 21). Prekarya da işte bu yeni dil ve terim ihtiyacına karşılık veriyor.

Ne olduğundan öte, Standing'in daha çok ne olmadığı üzerinden tanımladığı prekaryanın kitapta net bir tanımını bulmak mümkün değil. Prekarya, proleter rolünü kaybedip, güvencesiz işlerde çalışan (2014: 18), “işçi sınıfı ya da proletarya” olmayan ve yeni bir kategori olarak tanımlanırken, devamında da çalışan yoksullar ve güvencesiz istihdam ile de ayrıştırılması gerektiği vurgulanıyor. Dolayısıyla prekarya, yepyeni bir kesime işaret ediyor. Prekarya'nın ne olduğunu/olmadığını tanımlamak ve desteklemek için Andre Gorz, Max Weber ve Karl Marx'a kadar birçok farklı düşünürden alıntı yapılarak, farklı düşüncelerden beslenen ancak dağınık bir inşaya giriliyor. “Farklı bir sosyo ekonomik grup” (2014: 21) olan prekarya, hem Weber'in ‘ideal tip’ kavramını kullanıma çağırırken, aynı zamanda Marxist anlamda kendi için sınıf yerine “oluşum halindeki sınıf” (2014: 21) olarak da değerlendirilebiliyor. Ancak bu yaklaşımların prekarya açısından tam olarak durduğu yer de prekarya kavramsallaştırmasında netleştirilmiş değil.

Standing, yeni bir sınıf olarak prekaryayı ifade ederken, proletaryadan farkını da değişik biçimlerde ifade ediyor. Ancak genel olarak anlaşılan, Standing'in proletaryayı Sosyal Refah Dönemi'ne ait kimi özelliklerle tanımladığı. “İstikrarlı çalışma rejimlerine alışkın” (2014: 24) olmak, “sosyal demokratlar, işçi partileri ve sendikaların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, ‘sanayi vatandaşlığı’ gündemi çerçevesinde işçi sınıfı ya da sanayi proletaryası için izlenen” (2014: 26) siyasete dahil olmak gibi ifadeler, Standing'in işçi sınıfını belirli bir döneme ve coğrafyaya hapsederek tanımladığını gösteriyor². Prekaryayı yeni olması ve proletaryadan farklılığı üzerinden tanımlarken de “sanayiye dayalı işçi sınıfı”na müracaat etmesi de (2014: 45) bu ifadeleri tamamlamış oluyor.

Bir analiz ve kuramsal inşadan öte, kitapta genel olarak hâkim olan gündelik yaşama dair bolca kullanılan alıntılar, şirketlerde yaşanmış uygulama örneklerine de sıkça yer veriliyor. Bu, kitabın daha rahat okunur hale gelip, söz edilenin gündelik hayatta karşılığını bulmasını sağlasa da, aynı zamanda dağınık bir sunuma neden oluyor; soyutlamadaki flülük ve noksanları da

²Standing'in, prekaryanın işçi sınıfından farklılığını ortaya konulurken Avrupa merkezci ve işçi sınıfını belirli bir döneme dair özellikler ile tanımlayan yaklaşımı, Seymour tarafından da eleştirilmiştir. Bkz. Seymour (2012).

kapatamıyor. İşçi sınıfından farklılaşan ve yeni bir sınıf olarak ortaya konulan prekarya kavramı, bu flûluk/bulanıklık içerisinde netleşemiyor³.

Avrupa merkezci bir çözümlemeden, genelleme: Prekarya neyi içerir, neyi dışlar?

Kitapla ve dolayısıyla prekarya kavramsallaştırması ile ilgili bir başka temel sorun ise ilgi odağının kurulduğu coğrafya. Yukarıda, prekaryayı karşılamadığı ifade edilen işçi sınıfına dair özelliklerin aslında II. Dünya Savaşı sonrası Büyük Britanya'daki çalışma koşullarını referans aldığı⁴ belirtilmişti. Gerek kavramın inşasında gerekse de kitabın ilerleyen kısımlarında güvencesizleşme sürecini küresel dönüşüm, kamu politikalarındaki değişiklikler vb. başlıklar altında ele alırken de Standing, Avrupa merkezci bakış açısını sürdürüyor. Küreselleşme ve beraberinde çok uluslu şirketler temelinde, sürecin farklı coğrafyalarda yansımalarına yer verse de, Avrupa dışında odaklanılan ülkelerin ABD, Japonya, Çin ve Hindistan ile sınırlı kaldığı görülüyor. Güney, her ne kadar bu kitapta analize dahil edilmese de, genellemeler esnasında dışarıda bırakılmıyor.⁵

Prekarya, kitaba da ismini veren söz konusu kavramsallaştırmanın içerdiği sorunların bekleneceği üzere kendisine de yansıdığı bir çalışma. Ancak Standing'in sürecin öznesinden ziyade sürecin kendisine odaklandığı ve güvencesizleşmenin izini sürdüğü kısımların daha açık olduğunu söylemek gerekiyor. Kitapta, kapitalist üretim ilişkilerindeki dönüşümler esnasında farklı uygulamalar çok yönlü verilmeye çalışılırken, Japonya, Çin, Hindistan gibi birkaç ülke dışında, Avrupa dışındaki coğrafyaların da bu süreçte nasıl yer aldığına dair ise okuyucuyu bilgisiz bırakılıyor. Üstelik, küresel üretim ilişkilerinde bu coğrafyalarda yapılan üretimi, işçi sınıfı üyelerinin içinde yer aldığı koşullar, bunların şekillenışı, söz konusu coğrafyaların yerel dinamiklerinden/tarihinden de bağımsız ele almanın mümkün olmamasına rağmen. Dolayısıyla bu sürecin, küresel üretim ilişkilerinden bağımsız olmayarak ancak yereldeki izdüşüm ve dinamiklerini bilhassa işçi sınıfı üyelerinin bakış açısıyla ele alma sorumluluğu da bundan sonra konuyla

³Türkçe literatürde kavramın tam da bu bağlamda bir tartışma ile ele alındığı bir çalışma için bkz. Oğuz, (2011).

⁴Belirtmek gerekir ki söz konusu dönem itibarıyla bahsi geçen koşullar, yine bu coğrafyadaki tüm işçi sınıfının koşulları ile de örtüşmez.

⁵Bu kavramsallaştırmada, Kuzey'in içinde yer aldığı koşulların norm olarak görülerek tüm coğrafyalar için genelleştirilmesine yönelik bir eleştiri için bkz. Munck, 2013.

ilgilenecek olan araştırmacı ve çalışmalara düşüyor. Zira Standing’in ifade ettiği üzere ortada bir “tehlike” var ise bunun için de öncelikle işaret edilen tehlikenin kaynağına gitmek ve orada/bulunduğu yerden hareket ederek anlamaya çalışmak daha anlamlı görülüyor.

Elif Hacısalihoğlu, Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

KAYNAKÇA

- Munck, R. (2013) “The Precariat: a view from the South”, *Third World Quarterly*, C.34, S.5, s.747-762.
- Oğuz, ř. (2011) “Tekel Direniřinin Işığında Güvencesiz alışma/Yaşama: Proletaryadan “Prekarya”ya mı?”, *Mülkiye*, C. 15, S. 271.
- Özveri, M. (2012) “Güvencesiz alışmanın Hukuki Dayanakları”, *alışma ve Toplum*, C.2, S.33, 147-172.
- Seymour, R. (2012) “We Are All Precarious: On the Concept of the ‘Precariat’ and its Misuses”, http://www.newleftproject.org/index.php/site/print_article/we_are_all_precarious_on_the_concept_of_the_precariat_and_its_misuses (21.11.2012).
- Standing, G. (2014) *Prekarya*, (ev. Ergin Bulut), İletişim Yayınları: İstanbul.